

Cybulska, Krystyna

Trzydziestolecie Wojewódzkiego Archiwum Państowego w Olsztynie

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 4, 521-524

1979

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Krystyna Cybulska

TRZYDZIESTOLECIE WOJEWÓDZKIEGO ARCHIWUM PAŃSTWOWEGO W OLSZTYNIE

W dniach 4—5 maja 1979 roku odbyły się uroczystości trzydziestolecia Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie, które zainaugurowały V Tydzień Archiwów obchodzony w Polsce pod hasłem „Archiwa w służbie nauki i społeczeństwa”. Uroczystości te upamiętniły 35 rocznicę powstania Polski Ludowej i powrotu Polaków na ziemię północne i zachodnie.

Przybyłych gości, wśród których obecny był pierwszy dyrektor Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie, dr Władysław Adamczyk, powitał dyrektor Archiwum, mgr Józef Judziński, zaś uroczystego otwarcia sesji dokonał wiceprezydent miasta Olsztyna — Bogdan Boliszewski. Przewodnictwo w pierwszym dniu sesji objął prof. dr hab. Andrzej Tomczak — wiceprzewodniczący Rady Archiwalnej przy Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych w Warszawie.

Wojewódzkiemu Archiwum Państwowemu w Olsztynie przyznano odznaki honorowe: „Zasłużonym dla Warmii i Mazur” oraz „Za zasługi dla archiwistyki”. 28 pracowników olsztyńskiego Archiwum otrzymało odznaki regionalne i resortowe.

Jako pierwszy wygłosił referat prof. dr hab. Tadeusz Walichnowski (Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych, Warszawa) pt. *Dowody polskości w dokumentach archiwalnych z województw zachodnich i północnych Polski*. Referent podkreślił, że „całokształt spraw związanych z dokumentacją polskości ziem, które w 1945 roku zostały zwrócone Polsce, szeroka działalność naukowa i polityczna, kulturalna, oświatowa i gospodarcza na tych terenach nieodłącznie związane są z pracą archiwów i znajdującymi się w nich archiwaliami”.

W województwach zachodnich i północnych Polski w pierwszych latach powojennych powstały archiwa w Szczecinie (1945), Wrocławiu (1946), Gdańsku (1947) i Olsztynie (1948). Zmiany administracyjne państwa w 1950 roku, a następnie w 1975 roku spowodowały, że na terenie ziem zachodnich i północnych Polski czynne są obecnie Wojewódzkie Archiwa Państwowe w Elblągu (z siedzibą w Malborku), Gdańsku, Jeleniej Górze, Koszalinie, Olsztynie, Opolu, Szczecinie, Wrocławiu i Zielonej Górze (z siedzibą w Starym Kisielinie).

Omawiając zasoby tych archiwów szczególnie uwagę zwrócił autor na materiały archiwalne, dowodzące polskości terenów nad Bałtykiem, Odrą i Nysą Łużycką. Narodowy zasób archiwalny obejmuje nie tylko archiwalia będące w posiadaniu państwa, ale również akta znajdujące się w archiwach kościelnych.

Poważna część narodowego zasobu archiwalnego znajduje się w archiwach Republiki Federalnej Niemiec i Berlina Zachodniego. Zasób archiwalny Geheimes Staatsarchiv w Berlin-Dahlem zawiera około 90% materiałów ar-

chiwalnych dotyczących Polski i odnosi się do 1/3 jej terytorium. Należy podkreślić, że archiwalia berlińskie w przeważającej części pochodzą z okresu porobiorowego i zostały wytworzone na terenie Pomorza, Wielkopolski, Śląska, Warmii i Mazur. Znajdują się tam również wywiezione z Prus Wschodnich akta byłego Archiwum Państwowego w Królewcu w 3/4 dotyczące terytorium Polski. Kończąc swoje wystąpienie referent poruszył sprawę własności archiwaliów z terenu obecnego państwa polskiego, znajdujących się w archiwach Republiki Federalnej Niemiec i Berlina Zachodniego.

Mgr Józef Judziński (Wojewódzkie Archiwum Państwowe, Olsztyn) przedstawił referat pt. *Dzieje Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie w latach 1948—1978*. Archiwum olsztyńskie powstało 15 listopada 1948 roku. Zabezpieczaniem archiwaliów po zakończeniu działań wojennych zajmował się Wydział Kultury i Sztuki Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski, Urząd Wojewódzki w Olsztynie oraz Emilia Sukertowa-Biedrawina, prof. dr Karol Górski, dr Piotr Bańkowski, prof. dr Adam Wolff, mgr Tadeusz Grygier. Archiwalia zostały umieszczone za zgodą ówczesnego dyrektora Muzeum Mazurskiego w Olsztynie, Hieronima Skurpskiego, w olsztyńskim zamku.

W latach pięćdziesiątych ostatecznie ukształtowała się państwowa służba archiwalna województwa olsztyńskiego. W myśl zarządzenia nr 9 prezesa Rady Ministrów z 14 stycznia 1952 roku powstały powiatowe archiwa: w Mrągowie (1952), Szczytnie (1953) i Morągu (1954). Ustawa z 28 maja 1975 roku spowodowała likwidację archiwów powiatowych. Terenowe archiwum w Morągu zostało przekształcone w Oddział WAP w Olsztynie, a Archiwa Powiatowe w Mrągowie i Szczytnie stały się magazynami archiwalnymi. Archiwum olsztyńskie składa się z trzech oddziałów, z których dwa są oddziałami aktowymi. Jeden gromadzi zasób historyczny do 1945 roku, drugi zajmuje się kształtowaniem narastającego zasobu z okresu PRL. Oddział trzeci posiada Pracownię Naukową z biblioteką i mikrofilmoteką oraz pracownię konserwatorsko-reprograficzną. Oddział ten prowadzi ponadto działalność naukowo-informacyjną.

Wraz ze wzrostem zasobu archiwalnego następował, zwłaszcza w ostatnim dziesięcioleciu, rozwój kadrowy olsztyńskiego Archiwum.

Referent zwrócił następnie uwagę na trudną sytuację lokalową Archiwum. Sytuacja ta w najbliższych latach ma szansę ulec poprawie. Obecnie prowadzona jest odbudowa tzw. klasztoru w Nidzicy, który będzie przeznaczony na Oddział Wojewódzkiego Archiwum Państwowego, natomiast w Olsztynie przyznano na cele archiwalne zabytkowy obiekt byłego Konsulatu Polskiego.

W imieniu nieobecnego na sesji prof. dr. hab. Alfonsa Klafkowskiego (Uniwersytet im. A. Mickiewicza, Poznań) komunikat pt. *Znaczenie dokumentów z archiwów ziem zachodnich i północnych* odczytała doc. dr Irena Radtke. Autor nawiązując do referatu prof. dr. hab. Tadeusza Walichnowskiego szczególnie uwagę zwrócił na rolę naukową i polityczną archiwów. Na ziemiach zachodnich i północnych ogromną wagę posiada dokumentacja wytworzona po 1945 roku. Wskazał również na cenne uzupełnienie państwowego zasobu przez archiwalia kościelne.

W drugim dniu przewodnictwo sesji objął doc. dr hab. Tadeusz Maria Gelewski (Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Olsztyn).

Mgr Maria Tarnowska (Wojewódzkie Archiwum Państwowe, Olsztyn)

w referacie pt. *Działalność naukowo-informacyjna Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie w latach 1948—1978* omówiła różne formy działalności naukowej: zebrania naukowe i ich tematykę, udział archiwistów olsztyńskich w realizacji centralnych planów naukowo-badawczych państwowej służby archiwalnej, czynne uczestnictwo w wielu zespołach problemowych, powoływanych zgodnie z zapotrzebowaniem państwowej służby archiwalnej. Elementem pracy naukowo-badawczej były również sesje i konferencje naukowe. Archiwiści współpracowali zazwyczaj w tym względzie z instytucjami partyjnymi, naukowymi, administracyjnymi i Okręgową Komisją Badania Zbrodni Hitlerowskich w Olsztynie. Archiwum w Olsztynie z racji istoty swojego istnienia udostępniało historykom materiały źródłowe, jak również prowadziło własne badania regionalne, dotyczące administracji szkolnictwa, ruchu rewolucyjnego i ruchu polskiego.

Na podkreślenie zasługuje troska Wojewódzkiego Archiwum Państwowego o poszerzenie bazy źródłowej. W ostatnim okresie uzyskano mikrofilmy z zasobu Archiwum Głównego Akt Dawnych — zespołu Archiwum Biskupstwa Warmińskiego (1974), z Archiwum Akt Nowych — konsulatów RP w Olsztynie, Kwidzynie i Królewcu (1978) oraz akt plebiscytowych z zasobu Centralnego Archiwum Wojskowego (1979). Z archiwów zachodnioniemieckich uzyskano w ramach bezdewizowej wymiany mikrofilmy akt z zespołów Ordensbriefarchiv (1973) i Etats-Ministerium (1976). Rozwój olsztyńskiego środowiska naukowego, jak i poszerzenie bazy źródłowej spowodowały znaczny wzrost stopnia wykorzystania materiałów archiwalnych w Pracowni Naukowej Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie. Archiwum kładzie nacisk na coraz lepszą informację archiwalną. Wyrazem tego jest opracowanie i przygotowanie do druku *Informatora o materiałach archiwalnych Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie i podległych archiwach*, jak również kartoteka bojowników o polskość Warmii i Mazur, stanowiąca źródło informacji do tego tematu w zachowanych materiałach archiwalnych Archiwum Akt Nowych, Wojewódzkich Archiwów Państwowych w Bydgoszczy, Gdańsku, Poznaniu i Olsztynie. Włączenie archiwów do sieci informatycznej wymaga przygotowania informacji o aktach mogących mieć duże znaczenie dla gospodarki narodowej. Szczególnie pomocne okazały się akta tekstowe i dokumentacja techniczna z zespołu Prowincjonalnego Konserwatora Zabytków Sztuki i Historii Prus Wschodnich, wykorzystywane przy rekonstrukcji obiektów zabytkowych.

Doc. dr Tadeusz Grygier (Wojewódzkie Archiwum Państwowe, Olsztyn) przedstawił komunikat pt. *Zasób historyczny (akta do 1945 roku) we współczesnym zarządzaniu terytorium właściwości olsztyńskiego Archiwum*. Zadania archiwum zostały omówione w trzech aspektach: archiwum jako urząd administracyjny, urząd wiary publicznej i instytut naukowo-badawczy. Z archiwalnego punktu widzenia akta są najważniejszym instrumentem zarządzania. Od początku działalności Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie zasób aktowy Oddziału I (historycznego) wykorzystywany był do zagadnień związanych z podziałem terytorialnym, reformą administracyjną oraz zarządzaniem gospodarką. Autor zwrócił uwagę na niewystarczające wykorzystanie akt dla współczesnych rozwiązań gospodarczych.

Dr Władysław Stępiak (Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa) w komunikacie pt. *Archiwalia warmińskie w zbiorach szwedzkich* podał straty archiwów warmińskich w czasie wojen szwedzkich w XVII wie-

ku. Omawiając varmiana przetrzymywane w zbiorach szwedzkich przedstawił aspekt prawno-międzynarodowy tego zagadnienia.

Mgr Maria Wrzosek (Polska Akademia Nauk, Warszawa) przedstawiła komunikat pt. *Z działalności Stanisława Srokowskiego w świetle materiałów jego spuścizny archiwalnej* w oparciu o zbiory akt Działu III Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Srokowski przedstawiony został jako uczonego, geograf, polityk, statystyk, działacz społeczny i oświatowy oraz jako konsul generalny RP w Królewcu (1920—1921), współzałożyciel Instytutu Bałtyckiego w 1925 roku oraz autor wielu prac o Prusach Wschodnich.

Możliwości badawcze dziejów gospodarczych Warmii i Mazur w świetle zasobów archiwalnych Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie (lata 1945—1950) były tematem komunikatu dr Danuty Łaniec (Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Olsztyn). Autorka podkreśliła, że olsztyńskie źródła archiwalne są niezwykle cenne do badań gospodarczych. Wykorzystanie materiałów archiwalnych w konfrontacji z pozaarchiwalnymi źródłami pozwoli badaczom na opracowanie pełnej monografii gospodarczej Warmii i Mazur.

Mgr Franciszek Sokołowski (Wojewódzkie Archiwum Państwowe, Olsztyn) omówił problemy nadzoru nad narastającym zasobem archiwalnym w miejscowym Archiwum, zwracając szczególną uwagę na selekcję twórców zespołów, wizytacje archiwów zakładowych, prace w zakresie brakowania akt oraz formy szkolenia archiwistów zakładowych.

Jako pierwsza zabrała głos w dyskusji mgr Mierosława Lisiecka (Wojewódzkie Archiwum Państwowe, Kalisz) podkreślając znaczenie walki o polskosc na terenie Warmii, Mazur, Powiśla i Śląska. Podziękowała obecnemu na sesji Janowi Lubomirskiemu za pomoc udzieloną studentom Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu podczas zbierania relacji o działalności szkół polskich na Warmii w latach 1929—1939.

Doc. dr hab. Janusz Małek (Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń) w nawiązaniu do wystąpienia dr. Władysława Stępniaaka zaznaczył, że autor w swym komunikacie nie wniósł nic nowego ponad to, co zostało już opublikowane przez dyskutanta. Zwrócił też uwagę na interesujący komunikat, dotyczący Stanisława Srokowskiego.

Doc. dr Irena Radtke poinformowała o znaczeniu zespołów archiwalnych z zasobu Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Poznaniu do badań nad dziejami Warmii i Mazur. Podkreśliła, że wizytując w 1969 roku Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Olsztynie stwierdziła, iż Archiwum Urzędu Wojewódzkiego należało do najlepiej prowadzonych w Polsce archiwów zakładowych, co było zasługą doc. dr. Tadeusza Grygiera.

Dr Halina Keferstein (Muzeum Warmii i Mazur, Olsztyn) zaznaczyła, że od wielu lat kontynuowana jest współpraca między Archiwum i Muzeum, wyrażająca się m. in. wspólnym zorganizowaniem wystawy, poświęconej 50 rocznicy szkolnictwa polskiego na Warmii i Mazurach, która uzupełniła relację opisaną tu sesję naukową. Godna podkreślenia jest wzajemna i ścisła współpraca z Oddziałem III w ramach prac informacyjnych.

W podsumowaniu sesji prof. dr hab. Tadeusz Walichnowski dokonał oceny działalności Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie zwracając uwagę, że mimo trudnych warunków lokalowych zadania statutowe były realizowane właściwie. Szczególnie podkreślił użyteczność Archiwum dla potrzeb gospodarki narodowej. Dobrym przykładem działalności ideowo-wychowawczej jest współpraca ze szkołami oraz Muzeum Warmii i Mazur.